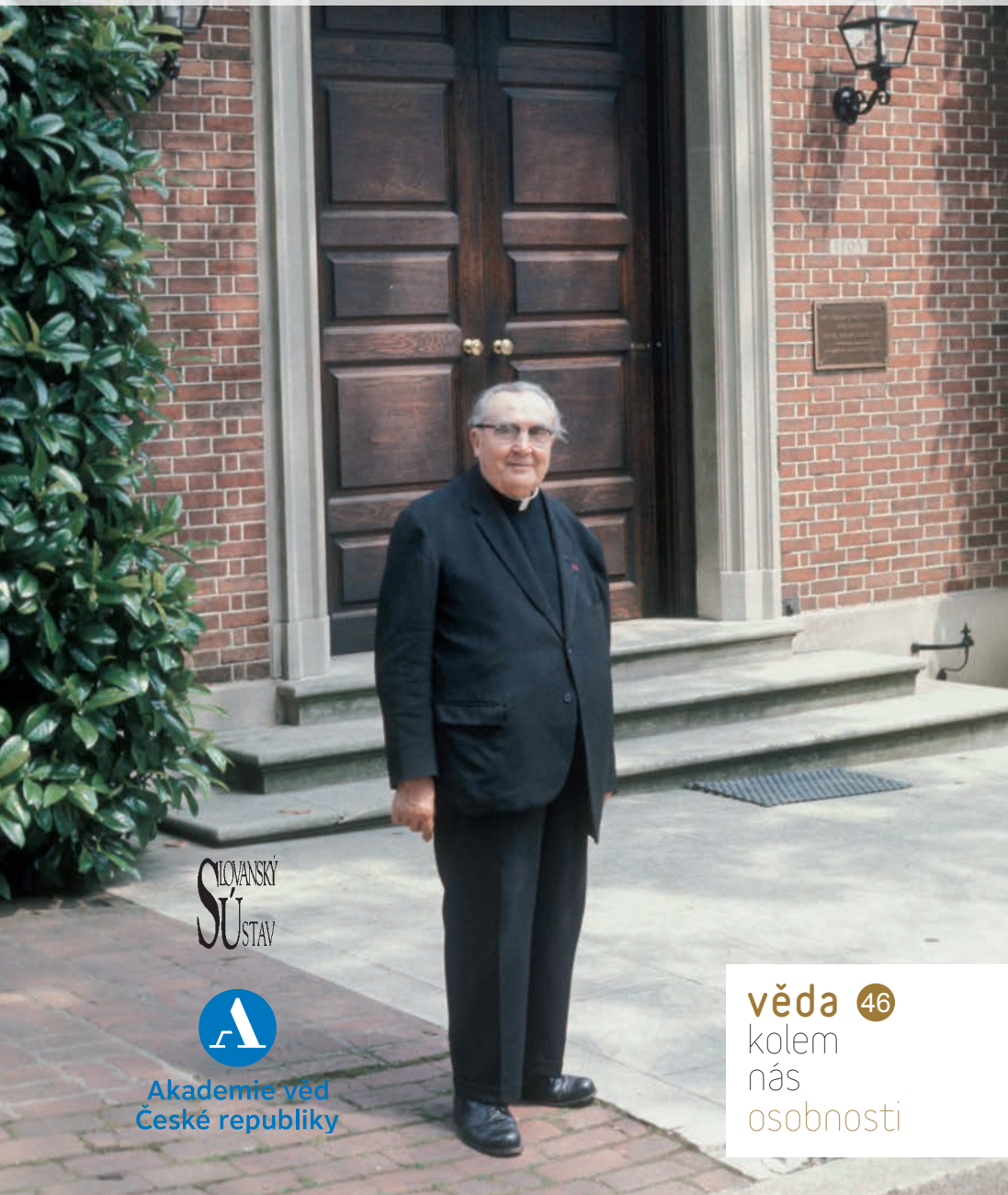

DUMBARTON OAKS

František Dvorník

SLOVANSKÝ
SÚSTAV

Akademie věd
České republiky

věda 46
kolem
nás
osobnosti

Slovanský ústav AV ČR, v. v. i., byl zřízen z iniciativy prezidenta T. G. Masaryka zákonem přijatým Parlamentem ČSR 25. ledna 1922; pro různé byrokratické překážky mohl však zahájit svou činnost až v roce 1928. Ústav byl ustanoven jako samosprávná veřejnoprávní instituce. Jeho prvních padesát řádných členů rozdělených do dvou odborů – společenskovědního, jehož členy byli přední čeští vědci, a národohospodářského, do něhož byli nominováni významní průmyslníci a činitelé hospodářského života republiky, jmenoval sám prezident. Ti pak na slavnostním shromáždění konaném v květnu 1928 za účasti předsedy vlády a ministra zahraničí Dr. Eduarda Beneše zvolili prezidium ústavu a do jeho čela mezinárodně uznávaného archeologa a etnografa profesora Lubora Niederleho. Sídlem ústavu se stal Lobkovický palác na Malé Straně (dnešní budova Velvyslanectví SRN). Ústav záhy dosáhl značného mezinárodního uznání a četní významní vědci zvučných jmen nejen ze slovanských, ale i západních zemí považovali za poctu, že byli zvoleni za jeho zahraniční členy.

Úkolem ústavu bylo podporovat vědecký výzkum ve všech oborech slovanských studií a zveřejňovat jeho výsledky formou publikací, veřejných přednášek, pořádáním různých konferencí i podporou badatelských cest jeho členů; národohospodářský sektor měl zase za úkol navazovat hospodářské vztahy s odpovídajícími institucemi ve slovanských zemích a prosazovat tam národní zájmy. V ústavu bylo ustanoveno několik pracovních komisí – byzantologická, lexikografická, slovansko-germánská a další. Výsledky, jimiž se ústav za pouhých deset let své činnosti, do roku 1938, mohl vykázat, byly imponující. Kromě toho, že vydával dva mezinárodní časopisy – *Byzantinoslavica* a *Germanoslavica* (později se ujal i vydávání časopisu *Slavia*), vydal ještě na čtyřicet různých vědeckých publikací, uspořádal několik konferencí, výstavu ruských ikon i řadu dalších akcí.

Německá okupace znamenala hluboký zásah do jeho činnosti. Roku 1941 byl dosazen německý ředitel prof. Gesemann, s nímž ovšem čeští vědci vesměs odmítli jakkoli spolupracovat; roku 1943 byl pak ústav zrušen a jeho jmění, knihovna a sbírka obrazů byly předány do Reinhard-Heydrich-Stiftung. Po osvobození byl však Slovanský ústav opět obnoven a v jeho čele stanul uznávaný literární historik Albert Pražák. Nebylo sice už možné navázat na všechny předchozí projekty, zato byly vytyčeny dva nové významné úkoly: sestavit bibliografii všech dosud vydaných překladů děl ze slovanských literatur do češtiny a vypracovat slovník staroslověnského jazyka na základě excerptce všech dochovaných literárních památek (do 10. století).

Rok 1953 přinesl další průřev v dějinách Slovanského ústavu. Byl organizačně začleněn do nově založené Československé akademie věd. Mělo to některé pozitivní stránky, především to znamenalo podstatné rozšíření jeho vědeckého programu, protože nyní jej měl podle sovětského vzoru rozšířit na všechny obory slavistických studií od archeologie a historie až po filologii a lingvistiku. Úměrně byl zvýšen počet jeho pracovníků a v Brně byla založena zvláštní pobočka. I když jeho činnost byla nyní pochopitelně do určité míry poznamenána vládnoucí marxistickou ideologií, ústav se mohl pochlubit bohatou vědeckou produkcí dobré úrovně. Přesto však byl v době kádrových a ideologických prověrek na začátku šedesátých let některými stranickými činiteli napadán pro „přežívající masarykismus“; roku 1963 byl opět zrušen a jeho pracovníci rozptýleni podle jednotlivých vědních oborů do jiných akademických ústavů.

František Dvorník – byzantolog světové pověsti

Msgr. Prof. ThDr. František Dvorník (14. 8. 1893 – 4. 11. 1975) je obecně uznáván jako jeden z předních byzantologů 20. století na světové úrovni; v dějinách české byzantologie byl pak beze sporu největší a nejvýznamnější osobností vůbec.

Na rozdíl od převážné většiny jiných evropských zemí se v českých zemích byzantská studia nevyvinula z klasické filologie, ale především v souvislosti se studii paleoslovenistickými a zejména s badáním o dějinách a kulturním díle cyrilometodějské misie. V tomto duchu začal svou vědeckou dráhu i mladý kněz František Dvorník.

Narodil se v malé moravské vesničce Chomýži ležící pod úpatím legendami opředené hory Hostýn s proslulým poutním chrámem Bohorodičky, který Dvorník později rád navštěvoval. Jeho rodiče tam hospodařili na jedné z předních usedlostí, která byla v majetku rodu už po několika generacích. Byli to zbožní lidé a matčinou tužbou bylo, aby se František, jejich prvorozený syn, stal jednou knězem. Ten už jako malý chlapec projevoval značné nadání, a tak byl v jedenácti letech přijat jako internista do arcibiskupského gymnázia v Kroměříži, kde se mu dostalo výtečného vzdělání, zejména v humanitních oborech a přirozeně také v obou klasických jazycích – latině a řečtině. Po maturitě pokračoval ve studiu na teologické fakultě v Olomouci a 5. července 1916, v den svátku svatých Cyrila a Metoděje, byl (byť ještě jen třiadvacetiletý) na základě zvláštní dispenze vysvěcen na kněze. Pro svou dokonalou znalost němčiny byl poslán, aby postupně působil jako kaplan ve dvou farnostech, kde se mluvilo převážně německy.

František Dvorník jako mladý kněz
(foto archiv rodiny Dvorníkovy)

To však mladého kněze, jehož zájmy se upínaly k vědecké činnosti, nemohlo uspokojit. Na začátku roku 1919 požádal o uvolnění z této povinnosti s odůvodněním, že chce dokončit práci na své dizertaci *Modlitba ve Starém Zákoně*; po její úspěšné obhajobě na teologické fakultě v Olomouci získal v lednu 1920 hodnost doktora teologie. Profesor Jan Hejčl, pod jehož vedením Dvorník svou dizertaci vypracoval, mu nabídl, aby na fakultě zůstal s tím, že se později stane jeho nástupcem. Dvorníkovy ambice však směřovaly jinam. Už na podzim roku 1919 se s podporou svého vlivného příznivce olomouckého kanovníka (a pozdějšího arcibiskupa) monsignora Antonína C. Stojana dal zapsat ke studiu slovanské archeologie a slovanské filologie na Filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze. Přestože zde měl možnost studovat pod vedením tak vynikajících profesorů, jakými byli archeolog a etnograf Lubor Niederle a slavista František Pastrnek, pražské kulturní prostředí, odříznuté krátce po vzniku samostatné Československé republiky od dřívějších styků s kulturně bohatší Vídní a postrádající ještě mnoho základních zdrojů pro vědeckou práci, nemohlo mladého studenta chovajícího velkou vizi cílů, jichž by chtěl dosáhnout, plně uspokojit. Obrat v jeho osudu přineslo jeho setkání s představiteli Národního svazu amerických katolíků, na něž mladý entuziastický kněz tak hluboce zapůsobil, že se rozhodli poskytnout mu stipendium ve výši 500 dolarů, jež mu mělo pomoci ke studiu v cizině; stipendium to bylo sice skutečně nevelké (o rok později mu bylo poskytnuto, byť jen v poloviční výši, ještě jednou), ale přece jen jakž tak postačující, aby mladý student mohl uskutečnit svůj sen – odjet do Francie a zapsat se ke studiu na pařížské Sorbonně.

Studium v Paříži

V Paříži se Dvorníkovi otevřely nové obzory a zároveň se mu nabízely dosud přímo netušené možnosti k vědecké práci. Byla to především možnost využít bohatství tamních knihoven, v nemenší míře však také příležitost studovat u řady vynikajících vědců, z nichž ho nejvíce zaujal Charles Diehl, jeden z předních byzantologů té doby. Navštěvoval ale také přednášky G. Milleta (byzantské umění), F. Lota (dějiny západního středověku), A. Mazona (slovanská filologie) a zapsal se i v *École des hautes études* ke studiu řecké paleografie a v *École des chartes* ke studiu řecké diplomatiky.

Už v Praze Dvorník pochopil, že jedním z nezbytných předpokladů k hlubšímu studiu raných slovanských dějin je poznání byzantské civilizace. Na tomto základě koncipoval zaměření své zamýšlené dizertace. V prostředí, v němž Dvorník vyrůstal a později i studoval, se stále udržovala živá tradice cyrilometodějské misie a jejího kulturního odkazu a tuto problematiku si Dvorník také zvolil za předmět své práce. O činnosti Konstantina-Cyrila a Metoděje byla do té doby ovšem publikována už řada knih a různých studií a článků, nicméně Dvorník se ke zpracování této problematiky rozhodl přistoupit zcela jiným způsobem, než jakým byla napsána většina z nich. Svě pojetí cyrilometodějské misie koncipoval jako součást celé byzantské misijní politiky vůči Slovanům v 9. století a její složitě dějiny chtěl objasnit tím, že vysvětlí jejich souvislost s předivem tehdejších komplikovaných vztahů mezi Byzancí, papežským stolcem a franskými vládci.

V první části své dizertace proto Dvorník podal obraz historie Balkánského poloostrova a Řecka v raném středověku, jeho obsazení slovanskými kmeny a vzniku bulharského státu, který zejména za vlády chána Kruma na samém začátku 9. století představoval pro byzantskou říši vážné nebezpečí. S využitím do té doby jen málo využitých pramenů, jako byly např. soupisy biskupství (*Notitiae episcopatum*) v těchto oblastech či dosud neznámé hagiografické životy (kritickou edicí jednoho z nich, dosud ještě nepublikovaného *Života sv. Řehoře Dekapolity*, vydal jako doprovodný svazek své dizertace), podrobně rozebral metody, jimiž se byzantské autority snažily dosáhnout nového pokřesťanštění těchto oblastí, což bylo jedním z prostředků k obnovení jejich vlády nad nimi. Ústředním tématem další části jeho dizertace pak bylo nové vylíčení dějin cyrilometodějské misie. Jeho originálním přínosem k řešení této problematiky bylo, že ukázal a podrobně rozebral, jakou roli v jejich osudech hrály spory o jurisdikci nad nově christianizovaným Bulharskem mezi konstantinopolským patriarchátem a římskou kurií. I když ve své koncepci navázal do určité míry na předchozí práce A. Lapôtra, vytvořil původní a přímo objevnou syntézu, která ukázala první počátky šíření křesťanství u Slovanů ve zcela novém světle. Svou dizertaci vydal roku 1926 v Paříži knižně pod názvem *Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle* a na jejím základě mu byl v prosinci 1926 slavnostně udělen titul *docteur ès lettres*; Dvorník byl prvním Čechem vůbec, který na pařížské Sorbonně tuto vědeckou hodnost získal. V roce 1927 pak byla Dvorníkova monografie vyznamenána zvláštní cenou Francouzské akademie, udělovanou za doktorské dizertace skutečně jen výjimečně.

Pražská léta

Vzdor těmto mimořádným úspěchům nebyl Dvorníkův návrat do vlasti roku 1925 zprvu nijak snadný. Katedru dějin východních Slovanů a Balkánského poloostrova na Filozofické fakultě Karlovy univerzity vedl prof. Jaroslav Bidlo, který dával přednost svým vlastním žákům, zejména Miladě Paulové, jejímž vlastním oborem byly ovšem novodobé dějiny jižních Slovanů; pro mladého učenice s nezávislými názory, jehož úspěchy dosažené v cizině vzbuzovaly leckde utajovanou závist, nebylo na jeho katedře místo. Dvorník se tedy obrátil na Římskokatolickou teologickou fakultu UK a byl přijat jako odborný asistent na katedru církevních dějin, kterou tehdy vedl jeho starší přítel profesor Josef Cibulka. Když se roku 1927 splnil Cibulkův sen a na Filozofické fakultě byl zřízen kabinet křesťanské archeologie, jehož vedením byl pověřen, mohl se Dvorník habilitovat. Hned v následujícím roce byl jmenován mimořádným profesorem s pověřením přednášet církevní dějiny. Jen o čtyři roky později byl pak jmenován řádným profesorem a v akademickém roce 1935/1936 zastával funkci děkana fakulty. Finanční zajištění, které Dvorník tímto postavením získal, mu umožnilo pořídit si prostorný byt v domě ve Valentinské ulici č. 1. Domácnost mu tam vedla jeho oddaná sestra Marie, která byla výtečnou kuchařkou. Dvorník byl společenský člověk a díky tomu mohl příležitostně zvat a hostit své kolegy, k nimž patřili zejména historici Otakar Odložilík a Josef Macůrek (který rovněž pocházel z Dvorníkovy rodné Chomýže), filolog Miloš Weingart a další. Především však mohl v tomto bytě pohodlně umístit svou vlastní odbornou knihovnu, kterou si postupně budoval. Dům, kde bydlel, se nacházel

Dům ve Valentinské ulici,
kde profesor Dvorník bydlel,
dnešní sídlo Slovanského ústavu
(foto Martina Čechová)

v těsném sousedství Klementina, což Dvorníkovi značně usnadňovalo pravidelně docházet do Univerzitní knihovny, která se v tomto kdysi jezuitském komplexu nacházela. Ani její fondy mu však nestačily k jeho bádání; prostřednictvím francouzského knihkupce Pommereta (měl obchod v sousední Veleslavínově ulici a dokázal opatřit knihy nejenom z běžně dostupných zdrojů, ale i z různých zahraničních antikvariátů a mnohé vzácné starší publikace) si Dvorník postupně pořídil vlastní odbornou knihovnu čítající nakonec téměř tři tisíce svazků, z nichž více než dvánáct set byly byzantologické monografie a edice pramenů.

Roku 1928 zahájil v Praze činnost Slovanský ústav zřízený z iniciativy prezidenta Československé republiky T. G. Masaryka. Úkolem ústavu bylo studovat dějiny a kulturu slovanských národů a udržovat styky s nimi. Tento ústav tvořil sbor předních českých a slovenských vědců a kulturních pracovníků jmenovaných přímo prezidentem republiky. František Dvorník byl jedním z jeho prvních řádných členů. Hned na začátku byla v tomto ústavu ustanovena byzantologická komise, která si mimo jiné vzala za cíl vydávat mezinárodní časopis *Byzantinologica*, jehož posláním bylo studium byzantsko-slovanských vztahů. Pod vedením prof. M. Weingarta mělo toto periodikum od samého začátku vysokou odbornou úroveň a během několika málo let si získalo uznání mezinárodní odborné veřejnosti a získalo ke spolupráci řadu významných zahraničních badatelů. Nemalou zásluhu na tom měl i F. Dvorník, jenž byl jedním ze zakládajících členů jeho redakční rady a pravidelně do něj přispíval svými studiemi, recenzemi i zprávami o vědeckých kongresech a konferencích, jichž se zúčastnil. Patřily k nim první mezinárodní slavistický kongres, který se roku 1929 sešel v Praze a na němž Dvorník vystoupil s přednáškou na cyrilometodějské téma, a zejména mezinárodní kongresy byzantských studií v Athénách (1930) a v Sofii (1934), na něž byl Dvorník v obou případech delegován, aby v čele nepočetné univerzitní delegace vystoupil jako přední reprezentant české byzantologie.

V návaznosti na desáté výročí vzniku Československé republiky se roku 1929 chystaly velkolepé celostátní oslavy tisícího výročí smrti svatého Václava jako tvůrce českého státu; za katolickou stranu se na jejich organizaci podstatným způsobem podílel i profesor Dvorník. K této příležitosti napsal o svatém Václavu knížku, která byla vydána nejenom česky, ale také v deseti cizojazyčných verzích – anglicky, francouzsky, německy, ruský a v šesti dalších slovanských řečech. Na církevním životě se však František Dvorník podílel také dalším způsobem. Už jako mladý bohoslovec byl silně ovlivněn myšlenkami a snahami kroměřížského kanovníka (a pozdějšího olomouckého arcibiskupa) Antonína C. Stojana o porozumění a případné sjednocení západní a východní církve pod primátem papežského stolce. Ještě silněji pak na něj v tomto směru zapůsobily diskuse v kruhu francouzských a anglických intelektuálů a teologů kolem entuziastického vyznavače ekumenických myšlenek kanovníka Fernanda Portala, v jehož domě Dvorník v době svého pařížského pobytu bydlel. Bylo tedy jen přirozené, že se po návratu do Prahy zapojil do unionistického hnutí, které se už od konce 19. století soustřeďovalo kolem moravského Velehradu, který byl lidovou tradicí už od středověku pokládán za někdejší sídlo arcibiskupa Metoděje. Roku 1907 se tam z podnětu A. C. Stojana sešel první unionistický kongres, kterého se kromě českých a moravských duchovních zúčastnili i četní duchovní z různých slovanských zemí, a to vedle katolických,

Sestra profesora Dvorníka Marie
(foto archiv rodiny Dvorníkovy)

Profesor Dvorník v době působení na Karlově
univerzitě (foto archiv rodiny Dvorníkovy)

F. Dvorník jako děkan Římskokatolické teologické fakulty na zasedání senátu Univerzity Karlovy
(foto archiv rodiny Dvorníkovy)

kteří tvořili přirozeně většinu, i někteří církevní hodnostáři pravoslavní. Nečekány úspěch tohoto setkání vedl k rozhodnutí v takových setkáváních pravidelně pokračovat. První světová válka tuto tradici dočasně přerušila, ale od roku 1924 byla už na Velehradě znovu pořádána další unionistická shromáždění oficiálně nazývaná Velehradské kongresy. Dvorník se hned po svém návratu do vlasti do tohoto hnutí aktivně zapojil a na všech těchto kongresech, jež byly v nevelkých časových odstupech pravidelně pořádány až do roku 1936, vždy vystoupil s přednáškami, v nichž prezentoval stručná shrnutí svého současného bádání.

Svou veřejnou činnost přitom František Dvorník neomezoval jen na domácí, české prostředí. Podobně jako se za svých studií v Paříži stal jakýmsi duchovním správcem tamní české kolonie, pro níž každou neděli sloužil mši v kostele *Des Étrangeres*, navázal v Praze zase styky s místní francouzskou a francouzsky mluvící komunitou. Každou neděli sloužil pro její členy v kostele u Voršilek mši svatou, při níž pronesl kázání ve francouzštině, až do roku 1929 učil náboženství ve francouzském gymnáziu a byl také zvolen předsedou pražské pobočky sdružení *Les amitiés catholique françaises*. Byl často zván jako host na francouzské velvyslanectví a roku 1930 byly jeho zásluhy o šíření francouzské kultury oceněny tím, že mu byl udělen řád rytíře francouzské Čestné legie. Bylo to první vysoké vyznamenání, jež mu bylo uděleno, a František Dvorník si ho až do konce života velmi vážil, přestože během let následovaly četné další vědecké pocty. Roku 1936 byl zvolen zahraničním členem Rumunské královské akademie věd a o dva roky později z podnětu slavného belgického byzantologa H. Grégoira také členem Belgické královské akademie.

Dvě převratná vědecká díla

Přestože mu pedagogické povinnosti i bohatá veřejná činnost zabíraly mnoho času, František Dvorník intenzivně pokračoval ve své vědecké práci. Při psaní své první knihy nemohl přirozeně pominout *Životy Konstantina a Metoděje* napsané ve staroslověnštině, které jsou (spolu s několika latinskými dokumenty) hlavním pramenem pro dějiny cyrilometodějské misie. V odborné literatuře nicméně nechyběly také hlasy, byť jen ojedinělé, které s poukazem na to, že jde o hagiografické legendy, věrohodnost některých jejich údajů zpochybňovaly. Dvorník se proto rozhodl vypovídací hodnotu těchto *Životů* jako historických pramenů obhájit a přistoupil k tomu způsobem v cyrilometodějském bádání do té doby ještě nikdy nepoužitým. Konfrontoval postupně všechny jejich údaje s relevantními soudobými byzantskými prameny všeho druhu, historickými, hagiografickými, právními i jinými, aby tak dokázal, že tyto údaje plně odpovídají tehdejší historické realitě a že pokud nejsou jednoznačně zcela průkazné, lze je aspoň přijmout jako maximálně pravděpodobné. Vytvořil tak velkolepý, barvitý a přitom výstižný obraz společenského, církevního i duchovního pozadí, z něhož byzantská misie na Moravu vyšla. Kniha vyšla pod názvem *Les légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance* roku 1933 jako doprovodný svazek časopisu *Byzantinoslavica*. V předchozí literatuře věnované působení obou soluňských bratří obdobně pojaté dílo dosud neexistovalo a proslulý byzantolog Sir Dimitri Obolensky právem charakterizoval Dvorníkův spis jako začátek nové epochy (*epoch making*) v cyrilometodějském bádání.

Konstantina-Cyryla a jeho bratra Metoděje vyslal na Moravu konstantinopolský patriarcha Fotios. Jeho spory s papežem Mikulášem I. vedly posléze k první vážné roztržce mezi byzantskou církví a římským stolcem, která vešla do dějin pod názvem *Fotiovo schisma*. Bylo jen přirozené, že Dvorník, hluboce angažovaný v tehdejší unionistickém hnutí usilujícím o překonání rozporů mezi západní a východní církví, zaměřil svou pozornost na zkoumání příčin, které vedly k rozštěpení někdejší křesťanské jednoty. Roku 1930 přispěl do sborníku vydaného na počest jeho velkého učitele Ch. Diehla studií, v níž ukázal, že jedním z hlavních důvodů roztržky mezi konstantinopolským patriarchátem a římským stolcem v 9. století byl jejich spor o jurisdikci nad oblastí někdejšího Illyrika a především o svrchovanost nad tehdy christianizovaným Bulharskem. Roku 1933 uveřejnil v časopisu *Byzantion* studii, v níž polemizoval s obecně přijímanou tezí, že Fotios byl po přechodném smíření s římským stolcem papežem Janem VIII. exkomunikován jako heretik ještě podruhé, a naopak dokazoval, že tvrzení o druhém Fotiovo schismatu je legenda vytvořená až některými kanonisty v 11. století, aby pak byla po celá staletí tvrdošijně udržována a rozvíjena jako doklad toho, že rozkol mezi východní a západní církví vznikl a nadále trval už od 9. století. Na 4. mezinárodním byzantologickém kongresu konaném o rok později v Sofii pak Dvorník vystoupil se základní přednáškou, v níž shrnul hlavní teze svého převratného pojetí Fotiova schismatu a vztahů mezi římským stolcem a konstantinopolským patriarchátem v 9. století vůbec.

Udílění doktorátu *honoris causa* UK kardinálu Verdierovi a kardinálu Baudrillartovi v Paříži (1936) - František Dvorník jako profesor promotor (foto archiv rodiny Dvorníkovy)

Zpravodajcem ve službách „zamíni“

Přestože si profesor Dvorník dokázal během let pořídit slušnou vlastní odbornou knihovnu, zdaleka mu zdroje pražských knihoven nepostačovaly k tomu, aby mohl své dílo dovést k žádoucí dokonalosti. Využíval proto každých univerzitních prázdnin k cestám do Paříže a do Londýna, aby tam studoval literaturu v Praze nedostupnou. Těchto svých pobytů využíval ovšem příležitostně také k dalším účelům. Vždy jevil živý zájem o politické dění, i když sám se politického života aktivně nikdy neúčastnil. V době svého pobytu v Paříži studoval nejen byzantologii na Sorbonně, ale i politologii na *École des études politiques* a roku 1923 tam získal diplom. Snažil se různými způsoby šířit znalosti o mladé Československé republice a vzbuzovat zájem o ni, a to jak v kruzích katolického studentstva, tak i v salónech vysoké katolické aristokracie, do nichž díky známostem z prostředí kanovníka Portala získal přístup. Tím se mu dostávalo cenných informací o názorech a postojích vlivných francouzských osobností, jež potom předával ministerstvu zahraničních věcí v Praze.

Dvorník nabídl své služby MZV už v době svých studií na Sorbonně a ty byly pro svou kvalitu vděčně přijímány. Díky finančním příspěvkům ze strany ministerstva mohl Dvorník pořádat různé přednášky a besedy, a to nejen v Paříži, ale i v dalších francouzských městech; od roku 1929 začal vydávat informační bulletin o politických i kulturních událostech v Československu, který pravidelně rozesílal na několik set vlivných adres nejen ve Francii, ale i v Anglii, kam od roku 1927 pravidelně o hlavních prázdninách jezdil studovat do British Library a kde si získal četné přátele ve vlivných politických kruzích (nejen katolických, ale i anglikánských), kteří ho uvedli do řady předních londýnských klubů. Jako děkan teologické fakulty prosadil, že se Karlova univerzita roku 1936 rozhodla udělit doktorát *honoris causa* dvěma vysokým francouzským církevním hodnostářům: pařížskému arcibiskupovi, kardinálu Verdierovi, a řediteli Katolického institutu, kardinálu Baudrillartovi, což nepochybně výrazně posílilo prestiž Československa v příslušných francouzských církevních kruzích a samozřejmě i profesora Dvorníka osobně.

K podstatnému přelomu v životních osudech Františka Dvorníka došlo roku 1938. Na jeho začátku, v březnu, se mu dostalo velkého uznání, když byl po řadě zahraničních poct zvolen také členem České akademie věd a umění. Intenzivně pracoval na své velké monografii o Fotiově schismatu a vyjednal si proto, že bude pro akademický rok 1938/1939 uvolněn ze svých povinností na univerzitě, aby mohl toto dílo v British Library dokončit a připravit k vydání. Byl to ovšem rok velkého politického napětí, kdy se jednalo o řešení česko-německých vztahů, a Dvorník neustával ani ve své činnosti zahraničněpolitického zpravodajce. Na základě informací, jež získal od svých kontaktů v Anglii, vypracoval už v dubnu 1938 a znovu na začátku podzimu pro Ministerstvo zahraničních věcí dokumenty obsahující podrobný rozbor postojů a smýšlení anglických a francouzských vládních kruhů s varováním, že v případě válečného střetnutí s Hitlerovým Německem nelze spoléhat na jejich pomoc. Jeho vztahy s osobnostmi kolem prezidenta Beneše, s jehož politickými postupy Dvorník stále více nesouhlasil, se však už delší dobu zhoršovaly, takže jeho zprávy byly ponechány bez povšimnutí.

V anglickém exilu

Zprávy o mnichovském diktátu a obsazení Sudet zastihly Dvorníka v Anglii. Na návrat do vlasti proto nepomýšlel; chtěl najít uplatnění a také existenční zajištění v milované Francii. Díky pomoci učitele a přítele Ch. Diehla mu bylo pro akademický rok 1939/1940 nabídnuto Schlumbergovo stipendium zahrnující konání přednášek v *Collège de France*; současně byl také pozván, aby přednášel raně křesťanské a byzantské dějiny v *École des Hautes Études*. Události ovšem nabraly rychlý spád. Začátkem září 1939 vyhlásila Francie Německu válku, avšak dříve než akademický rok skončil, bylo jisté, že čelí nevyhnutelné porážce. Pouhý týden před tím, než Němci vstoupili do Paříže, se Dvorníkovi podařilo dostat se na jednu z posledních lodí, které z Francie vypluly do Anglie. Byla to poněkud dobrodružná plavba, kvůli nebezpečí ze strany německých ponorek byla loď nucena zvolit delší trasu oklikou do Liverpoolu, kde byli její cestující jako podezřelí cizinci internováni. Teprve po třech dnech se Dvorníkovi podařilo poslat zprávu o své internaci anglickým přátelům a teprve na základě jejich intervence byl propuštěn.

Od oficiálních představitelů československé emigrace kolem Dr. Beneše Dvorník žádnou pomoc očekávat nemohl. Jestliže vztahy mezi nimi byly už dříve dosti napjaté, koncem roku 1939 došlo k definitivní roztržce. Na začátku války se v Paříži jednalo o tom, která ze dvou skupin osobností československé emigrace bude spojení uznána za oficiální reprezentaci; jednu tvořili lidé blízcí exprezidentu Benešovi, v druhé bylo několik československých diplomatů, kteří odmítli uznat okupaci ČSR

Profesor Dvorník před Britským muzeem (1941)

(foto archiv rodiny Dvorníkovy)

a předat diplomatické úřady Němcům. V jejich čele byl velvyslanec ČSR ve Francii Dr. Štefan Osuský, s nímž Dvorník už před válkou úzce spolupracoval a o němž předpokládal, že bude pro francouzskou vládu přijatelnější než Dr. Beneš. Proto se vyslovil pro něj a za tuto chybu pak za války v Anglii tvrdě platil.

Dvorník se v Londýně ocitl prakticky zcela bez prostředků. Díky přímluvě přátel mu bylo nabídnuto místo duchovního správce v klášteře školských sester de Notre Dame, který byl ovšem po zahájení náletů na Londýn evakuován na bezpečnější místo v Sussexu vzdálené několik desítek kilometrů od hlavního města. Dvorník tam měl zdarma ubytování a stravu, ovšem žádný stálý finanční příjem. Přesto denně, když ráno splnil své povinnosti v klášteře, dojížděl do Londýna, kde v British Library pracoval na anglické verzi své knihy o Fotiovi napsané původně francouzsky; její vydání ovšem v době války nepřicházelo v úvahu. Pod názvem *The Photian Schism. History and Legend* ji vydalo až roku 1948 prestižní nakladatelství Cambridge University Press. (Její český překlad *Fotiovo schizma. Historie a legenda* vyšel v Olomouci roku 2008).

Politickým aktivitám se Dvorník už nadále nevěnoval, i když se několikrát vyslovil proti prosovětským tendencím československé exilové vlády, zvláště poté, co prezident Beneš koncem roku 1943 podnikl cestu do Moskvy, aby tam se Stalinem podepsal smlouvu o spojení mezi oběma státy. Přesto mu palčivé otázky současnosti nezůstávaly lhostejné, ovšem pokusil se přispět k pochopení současného stavu politických poměrů důkladným rozborem jeho historických počátků a příčin. Sblížil se s kolegy v Polském kulturním středisku v Londýně a s jejich bytí jen nepatrnou finanční podporou začal pracovat na knize o utváření střední Evropy v raném středověku, o vztazích mezi českým státem Přemyslovců, Polskem Piastovců, Uhrami Arpádovců a Kyjevskou Rusí. Ústřední otázkou, kterou se v ní pokusil řešit, bylo, proč se v tomto prostoru mezi Byzancí a karolinským a otonským Západem nepodařilo vytvořit jednotný mohutný politický celek a uskutečnit kulturní koncepci vytyčenou cyrilometodějskou misí. Kniha vyšla pod názvem *The Making of Central and Eastern Europe* roku 1949 (v českém překladu *Zrod střední a východní Evropy* až 1999, 2008).

Ani potom, co válka skončila, se Dvorník nechtěl do Československa vrátit. Z teologické fakulty mu sice přišlo vyzvání, aby se zase ujal přednášek, Dvorníkovi bylo však zřejmé, že je pro své politické postoje u mnoha lidí ve vládních kruzích neoblíben, a především nedůvěřoval dalšímu vývoji v osvobozeném Československu. Přitom jeho existenční situace byla velmi nejistá, ačkoliv si již získal značné vědecké renomé a dostalo se mu různých poct. V listopadu 1946 mu londýnská univerzita udělila čestný doktorát; v červenci 1947 ho Britská akademie věd zvolila svým dopisujícím členem; prestižní *Royal Historical Society* ho nominovala na čestné členství. Přesto Dvorník neměl zajištěno žádné pevné, trvalé postavení. Nicméně na podzim 1946 byl pozván, aby na *Trinity College* univerzity v Cambridge proslvil sérii prestižních tzv. *Birbeck lectures*. Byl zván k různým příležitostným přednáškám a zúčastnil se jako zvaný host několika odborných konferencí. Byla mu přislíbena profesura na proslulé *London School of Slavonic Studies*, ovšem k jejímu okamžitému zřízení chyběly finanční prostředky. V této nejisté životní situaci mu přímo jako spásné řešení přišlo pozvání do *Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies* ve Washingtonu, D. C. Nastalo třetí, americké období Dvorníkovy vědecké dráhy.

Dumbarton Oaks

Dumbarton Oaks je svým způsobem typická americká nadace a zároveň zcela jedinečná instituce. Založili ji roku 1940 manželé Blissovi s cílem podpořit pěstování humanistické vzdělanosti, konkrétně však především všech oborů byzantských studií a věd s nimi bezprostředně souvisejících. Nadaci věnovali své zámecké sídlo v Georgetownu, dnes předměstí Washingtonu D. C., obklopené rozsáhlými pozemky, na nichž dala paní Blissová vybudovat skvostné zahrady podle vzoru renesančních a barokních zahrad italských a francouzských. Tento ústav, dotovaný bohatou finanční nadací, ustanovili jako svěřeneckou, ale nezávislou samosprávnou instituci v rámci Harvardovy univerzity (*Trustees for Harvard University*). Základ této instituce tvoří knihovna, která byla z původního základu asi 16 000 knih postupně vybudována do dnešního stavu, kdy se svými více než 200 000 svazky zřejmě představuje nejbohatší a nejucelenější specializovanou byzantologickou knihovnu na světě. Součástí ústavu je také muzeum, které sice nepatří k největším, ale zato se v něm nachází řada mimořádně cenných předmětů z pozdně antického a byzantského období. V nádherném hudebním sálu (*Music Hall*), kde je vystavena řada uměleckých děl, se každý měsíc konají koncerty, k nimž jsou často zváni přední světoví sólisté a jež zaujmají čestné místo ve společenském kalendáři washingtonského kulturního života. Mimořádně bohatá je sbírka byzantských mincí a pečetí, jejichž význam pro studium hospodářských dějin Byzance je stále více oceňován. Jako základní badatelský sbor Dumbarton Oaks bylo původně vedením Harvardu jmenováno několik uznávaných byzantologů, kteří tvořili fakultu ústavu. Kromě nich byli ovšem ještě soustavně zváni na kratší časové úvazky různí přední badatelé, aby v tamní bohaté knihovně mohli pracovat na svých projektech, a každý rok

Průčelí hlavní budovy Dumbarton Oaks ve Washingtonu, D. C.

(foto Marek Dospěl)

byla poskytována stipendia nevelkému počtu doporučených postgraduálních studentů (amerických i zahraničních), aby tam mohli pracovat na svých dizertacích. Tato praxe pokračuje s určitými úpravami dodnes.

Do tohoto „byzantologického ráje“ byl František Dvorník původně pozván na jeden rok jako „hostující profesor“. Přibyl tam v lednu 1948 a hned v následujícím měsíci přišly zprávy o komunistickém převratu v Československu, které jen potvrdily Dvorníkovy nejchmurnější předpovědi a obavy. Na jaře 1948 v Cambridge University Press konečně vyšla jeho kniha o Fotiově schismatu, jež okamžitě vzbudila značný ohlas, a záhy nato dostal Dvorník z Londýna oficiální sdělení, že jeho profesura v *London School of Slavonic Studies* byla potvrzena a že by tam mohl od podzimu nastoupit jako řádný profesor. To vše nepochybně přispělo k tomu, že mu pozvání k hostování bylo prodlouženo a že byl v červenci 1949 jmenován řádným členem fakulty Dumbarton Oaks; současně byl také jmenován řádným profesorem Harvardovy univerzity. Bylo to poprvé, jak Dvorník s oblibou připomínal, kdy byl katolický kněz ustanoven řádným profesorem této jinak výrazně protestantské univerzity.

V Dumbarton Oaks našel profesor Dvorník mimořádně příznivé podmínky pro svou práci. Byl mu poskytnut prostorný třípokojový byt v bočním křídle *Fellows Building*, budově kde byli ubytováni příležitostní zahraniční hosté a svobodní stipendisté, kteří přišli bez rodin. Přestože žil životem vědce plně oddaného své badatelské práci, své kněžské povinnosti plnil vždy přesně a bez jakýchkoli úlev. Za dobrého počasí se vždy časné ráno procházel zahradami a četl přitom předepsané modlitby v breviáři. Potom ve své soukromé kapli, kterou si směl se svolením washingtonského arcibiskupa zřídit v jedné místnosti svého bytu, každodenně sloužil mši svatou. Teprve potom ležce posnídal a pak se odebral do hlavní budovy, kde měl v prvním patře k dispozici příjemnou pracovnu s výhledem do zahrad; z ní měl snadný přístup do knihovnických skladů, kde si mohl z regálů volně vybírat potřebné publikace. Dvorník byl člověk mimořádně pracovitý. Šest dnů v týdnu trávil vždy až do večera ve své pracovně. Na obědy, ačkoli měl na ně ve *Fellows Building* nárok, většinou nechodil; jeho oběd vesměs sestával z jablka nebo jiného ovoce a nějakého lehkého zákusku. Leckdy ovšem zašel po obědě na kávu, hlavně proto, aby mohl pohovořit s kolegy a zejména mladými stipendisty (*Junior Fellows*). Brzy se však zase vrátil do své pracovny, kterou opouštěl až večer mezi šestou a sedmou. Potom si doma sám připravil večeři, k níž si pravidelně dopřál láhev dobrého francouzského vína. A přitom to byl člověk společenský. Rád vítal hosty, ať už to byli jeho přátelé, nebo neznámí lidé, které přitáhla jeho vědecká pověst. Byl skvělý hostitel. Pro své blízké přátele uměl připravit bohaté a často vskutku vybrané večeře, při nichž se zároveň jevil jako vtipný a zábavný společník. O těch se potom šířily různé historky, jež dalším podáním ještě získávaly na barvitosti. A tak profesor Dvorník získal pověst společenského bonvivána, přestože ve svém každodenním životě žil velmi střídmě a spíše samotářsky.

Vůči instituci, která mu poskytla tak vynikající životní i pracovní podmínky, cítil František Dvorník vděčnost a pokládal za svou povinnost aktivně přispívat k jejím aktivitám. Hned od začátku se dobrovolně přihlásil k práci v knihovnické komisi a společně s někdejší kolegyní z doby studií na Sorbonně armenoložkou Sirarpie der Nersessian bedlivě sledovali nejen všechny knižní novinky, ale i katalogy různých světových antikvářů, aby v co nejvyšší možné míře doplnili všechny

Fellows Building v Dumbarton Oaks; byt prof. Dvorníka byl v levém křídle

(foto Marek Dospěl)

Pohled do zahrad Dumbarton Oaks

(foto Marek Dospěl)

mezery místní knihovny a dosáhli tak její co největší úplnosti. Byla to práce, která zabírala týden co týden vskutku hodně času. Dvorník se též pravidelně účastnil symposií pořádaných každým rokem na jaře v Dumbarton Oaks, a to vždy s přednáškou k danému ústřednímu tématu. Roku 1952 uspořádal symposium na téma Byzanc a Slované, na němž sám přednesl hned tři přednášky. Byl potom pozván, aby jednu z nich (Byzantské vlivy na slovanské dějiny) přednesl v květnu téhož roku v *London School of Slavonic Studies* a o měsíc později i v *Institut des études slaves* v Paříži. Bohatá byla i jeho přednášková činnost na různých amerických univerzitách. V podzimním semestru 1951 měl na Harvardově univerzitě přednášky o nejstarších dějinách Slovanů, jež později (1956) vydal knižně pod názvem *The Slavs. Their Early History and Civilization*. O čtyři roky později, v akademickém roce 1956/1957 tam pak přednesl celoroční cyklus přednášek o dějinách Slovanů od 13. do 19. století zasazený do širšího kontextu evropských dějin, které zpracoval do příručky encyklopedického charakteru nazvané *The Slavs in European History and Culture*, jíž se pak užívalo jako učebnice na řadě amerických univerzit; byla přeložena i do francouzštiny a italštiny a po roce 1990 i do ruštiny. Byl ale také často zván k přednáškám na řadu dalších amerických univerzit a množství témat, jimiž se zabýval, je vskutku úctyhodné. Mnoho pozornosti věnoval otázkám christianizace a organizace církevních poměrů na staré Rusi; jednou byl dokonce požádán, aby jako uznávaný expert v tomto oboru přednášel i pro vyšší úředníky na ministerstvu zahraničních věcí Spojených států.

Stejně jako v Evropě se profesorovi Dvorníkovi dostalo v uznání za jeho vědeckou práci vysokých akademických poct. V červnu 1952 ho Americká akademie svobodných umění a věd se sídlem v Bostonu zvolila svým členem a záhy nato byl za svůj přínos ke studiu středověkých dějin zvolen i za dopisujícího člena Americké mediévistické akademie. V květnu 1953 mu pak Kolej svatého Prokopa v Lisle (Illinois) udělila čestný doktorát humanitních věd.

Tato soukromá římskokatolická univerzitní instituce (od roku 1995 mající status Benediktinská univerzita) byla zřízena ve stejnojmenném benediktinském opatství založeném českými emigranty na předměstí Chicaga v roce 1887 s cílem věnovat se osvětové a misijní práci mezi českými a slovenskými emigranty. V polovině 20. století stál v jeho čele opat P. Neužil, který byl prodchnut unionistickými snahami a věřil, že tyto myšlenky by mohly najít ohlas i mezi pravoslavnými emigranty z oblastí ovládaných Sověty. Už ve čtyřicátých letech bylo v jeho opatství uspořádáno několik unionistických sjezdů a po komunistickém převratu v Československu tam pak vznikl plán pokračovat v pořádání Velehradských kongresů, které v původní vlasti byly za komunistické vlády zakázány (poslední se konal ještě v létě 1948). František Dvorník krátce po svém příjezdu do USA s opatstvím sv. Prokopa v Lisle navázal spojení a nadále s ním už trvale spolupracoval. Podílel se na realizaci snah o obnovení Velehradských kongresů na americké půdě a na všech třech, jež se v letech 1956 až 1959 uskutečnily, vždy vystoupil se základním projevem. Z podnětu těchto českých benediktinů v *St. Procopius Abbey* vzniklo Dvorníkovo historické dílo – knížka *Czech Contribution to the Growth of the United States* (1961), jež jistě vybočuje z jeho obvyklého vědeckého snažení, nicméně prozrazuje nejenom širší jeho historických znalostí, ale i jeho schopnost bezprostředně reagovat na dané prostředí a přizpůsobit se jeho potřebám.

Práce o raně křesťanském politickém myšlení

Jednou ze základních otázek, jimiž se Dvorník v rámci svých studií o Fotiovi musel zabývat, byl vývoj vzájemných vztahů mezi konstantinopolským patriarchátem a papežským stolcem a rovněž otázka, o jaké argumenty obě církevní mocnosti opíraly své nároky na přední postavení v církevní hierarchii. Vzdor tomu, že byl nucen věnovat se tolika jiným činnostem a psát a přednášet o řadě jiných témat, soustřeďoval se jeho hlavní badatelský zájem už od jeho příchodu do USA především k tomuto okruhu problémů. Výsledkem jeho bádání byla kromě řady dílčích studií důkladná monografie nazvaná *The Idea of Apostolicity in Byzantium and the Legend of the Apostle Andrew* (1958). Dvorník v ní ukázal, že v raně křesťanské církvi se při řešení otázky vnitřního uspořádání církevní organizace původně uplatňoval princip přízpusobení se administrativnímu uspořádání římské říše, kdežto zdůrazňování apoštolského původu jednotlivých biskupských sídel, jež hrálo podstatnou roli při uplatňování jejich nároků na nadřazené postavení (a při vzniku patriarchátů) se začalo prosazovat až později. Vůdčí postavení římských biskupů vyplývalo z toho, že Řím byl hlavním městem říše. Teprve ve čtvrtém století začali spojovat své nároky na primát v církvi s tím, že jsou přímými nástupci apoštola Petra, knížete apoštolů. Konstantinopolští biskupové už od druhého ekumenického koncilu konaného roku 381 rovněž zakládali své nároky na druhé místo v církevní hierarchii hned po starém Římu (a na první v celém Orientě) na tom, že se toto město stalo sídlem císařů. Legenda o tom, že v něm kdysi působil apoštol Ondřej a založil v něm biskupství, vznikla v 7. století, ale začala být politicky prosazována teprve ve století desátém.

Dvorník později závěry tohoto svého díla stručně shrnul v knížce *Byzance et la primauté romaine* (1964), která byla záhy přeložena do němčiny, angličtiny a španělštiny a později i do polštiny a ruštiny. Ještě dříve (1961) však Dvorník vydal knihu o dějinách ekumenických koncilů, jejíž anglický originál vyšel současně pod různými názvy v New Yorku a v Londýně a o rok později potom i francouzsky v Paříži. Byla to doba příprav druhého vatikánského koncilu a Dvorníkovy myšlenky, některými církevními činiteli dříve odmítané, nabývaly na aktuálnosti a byly stále více přijímány. Jeho práce vzbudily pozornost papeže Jana XXIII., který se ještě jako Msgr Roncalli s Dvorníkem už dříve několikrát setkal v době mezi válkami (roku 1929 i v Praze). Když Dvorník v létě 1961 pracoval ve Vatikánské knihovně, pozval ho papež k osobní audienci a jmenoval ho čestným papežským prelátem s titulem *monsignore*. V tomtéž roce byl Dvorník rovněž pozván, aby se jako konzultant zúčastnil prací přípravného výboru vatikánského koncilu.

V souvislosti s tímto bádáním se Dvorník nemohl vyhnout otázkám o vývoji vztahů mezi mocí církevní (*sacerdotium*) a státní (*imperium*). Dvěma přednáškami o orientální a helénistické a o byzantské politické filozofii se v březnu 1948 představil svým kolegům v Dumbarton Oaks. V následujících letech pak proslovil řadu přednášek a publikoval několik zásadních studií o jednotlivých dílčích otázkách k tomuto tématu. Výsledkem jeho bádání v tomto směru bylo monumentální dvousvazkové dílo o téměř tisíci stranách *Early Christian and Byzantine Political Philosophy. Origins and Background*, které Dvorník mohl roku 1966 představit na 13. mezinárodním byzantologickém kongresu v Oxfordu. Toto téma Dvorník pojal

a zpracoval v nebyvalé šíři a důkladnosti. V úvodních kapitolách pojednal o představách o božské podstatě panovnické moci v staroorientálních despotiích, ukázal, jak pojetí královské moci chápali Izraelité, kteří jako první národ přijali monoteistické náboženství, a konfrontoval tyto představy s racionalistickými politickými teoriemi vytvořenými v klasickém Řecku. Filozofické předpoklady pro pozdější utváření křesťanského myšlení o státní moci pak spatřoval v teoriích vzniklých v helénistických monarchiích, zejména v koncepci o panovníku představujícím *logos empsychos*, vtělený zákon.

Právě tento základní pojem se stal klíčovým principem, který posléze umožnil křesťanům najít vyrovnání s římskou státní mocí, s kterou se v prvních stoletích neustále dostávali do nesmiřitelných rozporů, protože zásadně odmítali uznat Řím a římského císaře za božstva a obětovat jim. Teprve poté, co křesťané byli uznáni jako státem povolená církev, vytvořil Eusebios z Kaisareie teorii, podle níž byl císař Bohem vyvolený panovník, pověřený, aby jako jeho náměstek spravoval křesťanskou *oikumene*, kryjící se v zásadě s římskou říší. V závěrečných kapitolách svého díla pak Dvorník ukázal, jak se toto myšlení od 4. do 6. století dále vyvíjelo se všemi svými rozpory a pokusy je řešit, v čem spočíval přínos jednotlivých osobností, jakými byli papežové Gelasius či Lev Veliký na Západě nebo různí církevní otcové na Východě. Své výklady přitom bohatě dokumentoval ukázkami vybraných pasáží z děl pojednávaných autorů. Vytvořil tak velkolepou, široce založenou syntézu raně křesťanské politické filozofie, jež se nadále stala základem byzantské státní ideologie.

Návrat domů

Roku 1963 se slavilo 1100. výročí příchodu cyrilometodějské misie na Moravu. Tak významnou historickou událost nebylo možné obejít ani v komunistickém Československu. Vládnoucí kruhy se však snažily alespoň zamlžit její náboženský význam tím, že pozornost veřejnosti měla být soustředěna především k nedávným překvapujícím archeologickým objevům z doby Velké Moravy. Byla uspořádána velkolepá výstava těchto nálezů, představená nejprve na podzim 1963 v Brně a o rok později i na Pražském hradě. U příležitosti jejího zahájení byla uspořádána i velká vědecká konference s mezinárodní účastí. Začínalo už období pomalého politického tání předcházející Pražskému jaru 1968, a tak profesor Dvorník, do té doby *persona non grata*, mohl být pozván jako čestný host. Bylo to po 25 letech poprvé, co se mu dostalo příležitosti navštívit zase svou vlast i svou rodinu. On sám pak společně s Romanem Jakobsonem uspořádal na jaře 1964 v Dumbarton Oaks sympozium věnované kulturnímu dílu Cyrila a Metoděje. V této souvislosti se mu dostalo vícero vybidnutí, aby napsal novou knihu věnovanou cyrilometodějské problematice. Dvorník je bral vážně, ale dokončení jeho díla o politických teoriích mělo naprostou přednost. Teprve po jeho vydání se mohl vrátit k práci o těchto otázkách a výsledkem byla monografie *Byzantine Missions among the Slavs. Cyril and Methodius*, v níž mohl reagovat na nové archeologické objevy, zaujmout stanovisko k výsledkům bádání v tomto oboru publikovaným za posledních 40 let a věnit do ní i své další poznatky. Kniha vyšla na podzim roku 1970 v Rutgers University Press v USA, ale současně i v českém překladu (*Byzantské misie u Slovanů*)

Oslava osmdesátin profesora Dvorníka v Dumbarton Oaks

(foto archiv rodiny Dvorníkovy)

v nakladatelství Vyšehrad, což bylo do značné míry umožněno i tím, že se profesor Dvorník velkoryse vzdal nároku na honorář.

Uspořádat veřejnou prezentaci této knihy spojenou s kolokviem přizvaných odborníků, jak bylo původně zamýšleno, však už nebylo vinou vývoje politických poměrů možné. Nicméně nic už nebránilo tomu, aby profesor Dvorník mohl každoročně přijíždět do Československa a trávit letní měsíce se svou rodinou v rodině Chomýži, v domě, který tam dal v třicátých letech postavit. Udržoval přitom

Rodinný dům profesora Dvorníka v Chomýži,
kde trávil letní prázdniny
(foto Vladimír Vavřínek)

Ex libris vlepenej do knih z knihovny
profesora Dvorníka
(archiv rodiny Dvorníkovy)

pravidelný kontakt i s členy redakce časopisu *Byzantinoslavica*, který kdysi pomáhal založit a do něhož nyní začal zase přispívat svými studiemi a recenzemi. Svou přízeň nám projevil i velkorysým darem: odkázal časopisu svou cennou knihovnu, kterou v době jeho exilu dokázala jeho oddaná sestra Marie ukrýt a ochránit před nebezpečím konfiskace nejprve nacisty a později komunisty.

Roku 1966 odešel profesor Dvorník formálně do důchodu, nicméně i jako *emeritus* zůstával nadále členem fakulty Dumbarton Oaks. Nadále měl k dispozici svou pracovnu a i vzdor vysokému věku (v říjnu 1973 tam dodatečně oslavil osmdesátiny) nepřestával pracovat. Dokončil knihu *The Origins of the Intelligence Service. The Ancient Near East, Persia, the Arab Muslim Empire, the Mongol Empire, China, Muscovy* (1974; česky vyšla roku 2001 jako *Počátky zpravodajských služeb*), na níž začal pracovat z podnětu generála W. Donovana po příjezdu do USA. Jeho hlavním pracovním záměrem však bylo navázat na své dílo o raně křesťanské politické filozofii a ukázat, jak se tyto ideje dále rozvíjely a proměňovaly v pozdějších stoletích, jak se vyvíjely vztahy mezi mocí duchovní a světskou a proč tento vývoj byl tak rozdílný na Západě a na Východě, kde v těchto vztazích docházelo v různých historických situacích k zásadním chybám a jak dopadaly pokusy je napravit.

Když v létě 1975 přijel František Dvorník jako obvykle na letní prázdniny do Československa, přivezl už téměř hotový rukopis této monografie nazvané *The Conflict between sacerdotium and imperium in the Middle Ages. East and West* s sebou. Přijel ovšem ve velmi nedobré zdravotním stavu, trpěl srdečními potížemi, při pokusu o vloupání do jeho bytu o několik měsíců dříve utrpěl vážný šok, snad slabší mozkovou mrtvici. Odmítal však prosby své rodiny, aby už zůstal natrvalo doma. Byl plně zaujat jedinou myšlenkou: že se musí ještě jednou vrátit do Dumbarton Oaks, aby tam dokončil svou knihu – aby napsal poslední kapitulu, doplnil poznámky, provedl konečnou revizi textu. Sliboval, že potom se už vrátí domů na rodnou Moravu nadobro, aby tam v klidu dožil své dny. Během léta se však jeho stav i přes výtečnou lékařskou péči, jíž se mu dostalo, výrazně zhoršoval. Svou poslední knihu, k níž se tak upínal, už dokončit nedokázal.

Přesto však Pán, jemuž kněz František po celý život oddaně sloužil, byl k němu milostivý. Dopřál mu, aby strávil své poslední dny ve svém vlastním domě v rodině vsi, v kruhu rodiny, která o něj až do posledních chvil s láskou pečovala. Zesnul klidně dne 4. listopadu 1975. Jeho pohřbu se zúčastnilo téměř sto duchovních nejen z širokého okolí, ale i ze vzdálené Prahy. Byl pohřben v rodinném hrobě na hřbitově při kostelíku, v němž kdysi jako nově vysvěcený kněz sloužil svou první mši svatou.

Kostelík v Brusném, kde František Dvorník sloužil svou první mši svatou (1916) a kde byl posléze pohřben (foto archiv rodiny Dvorníkovy)

Hrob rodiny Dvorníkových

(foto archiv rodiny Dvorníkovy)

Slovanský ústav se podařilo obnovit až po sametové revoluci, nebylo to ovšem příliš snadné. Ne všichni odpovědní činitelé byli tomuto záměru nakloněni; navíc poté, co byla činnost ústavu na celé čtvrtstoletí přerušena, bylo dost obtížné navázat na jeho někdejší tradice. Nicméně díky entuziastickému úsilí některých jeho bývalých pracovníků a také tomu, že některé výzkumné skupiny, přestože začleněné do jiných ústavů, nepřestaly pracovat na původních projektech, se nakonec podařilo, že Slovanský ústav byl na jaře 1992 zase obnoven. Zprvu byl sice zamýšlen jako společné pracoviště AV ČR a Filozofické fakulty UK a v Akademii byl administrativně dosti neústrojně začleněn jako autonomní složka do archivu, ale tento konstrukt se projevil jako nedomyšlený a nefunkční. K 1. lednu 1998 byl proto Slovanský ústav definitivně ustanoven jedním ze samostatných ústavů AV ČR s vlastním vedením a vlastní hospodářskou správou.

Přestože musel být znovu budován obrazně řečeno „z popele a trosek“ někdejšího ústavu, za dobu necelého čtvrtstoletí své obnovené existence se může pochlubit skvělými výsledky. Je rozčleněn na tři výzkumné týmy: oddělení paleoslovenistiky a byzantologie, oddělení dějin slavistiky a slovanských literatur a oddělení slovan-ské lingvistiky a lexikografie; v jejich rámci pracuje několik podskupin s vlastním specifickým zaměřením, např. pro výzkum ruské emigrace v meziválečném Česko-slovensku či pro vytvoření databáze dialektů Podkarpatské Rusi apod. Zatímco na obnovení ústavu se podíleli hlavně někteří starší zbylí pracovníci někdejšího Slovanského ústavu, dnes převážnou většinu jeho pracovníků tvoří příslušníci mladší generace, kteří už vesměs dosáhli vědecké hodnosti Ph.D. Ústav vydává tři mezinárodní časopisy: *Slavia*, *Byzantinoslavica* a *Germanoslavica* a v ediční řadě Práce Slovanského ústavu už vydal čtyřicet monografií, sborníků a edic, z nichž si zvláštní zmínku zaslouží aspoň monumentální edice největší církevně-slovan-ské památky české redakce *Besědy Řehoře Velikého na evangelia*. Mimo tuto řadu vznikla i další významná díla, především byl dokončen čtyřsvazkový *Slovník jazyka staroslověnského*, dílo ve světové literatuře naprosto ojedinělé, na něž nyní navazuje vydávání *Řecko-staroslověnského indexu*, který rovněž zatím nemá obdoby. V rámci grantu poskytnutého Ministerstvem kultury se nyní připravuje jejich digitální vydání. Ústav uspořádal řadu mezinárodních konferencí a kolokvií, z nichž snad největší ohlas vzbudila velká mezinárodní konference uspořádaná ve spolupráci s Národním muzeem a Národní knihovnou u příležitosti 250. výročí narození Josefa Dobrovského, spojená s impozantní výstavou věnovanou jeho životu a dílu. Velkou událostí byla také velkolepá výstava, na níž Slovanský ústav na žádost ruské strany představil výsledky osmdesáti let své činnosti v Moskvě. Spíše komorní charakter pak mělo mezinárodní sympozium „Francis Dvorník – Scholar and His Work“, kterým jsme v září 2015 připomněli dílo jednoho ze zakladatelů Slovanského ústavu, jemuž je věnována tato brožura.

V EDICI VĚDA KOLEM NÁS PŘIPRAVUJEME:

E. Semotanová, P. Chromý, M. Semian, Z. Kučera: **Historical Geography Research Centre**

Magdalena Bendová: **Několik vět, které nelze zakázat**

Martina Ireinová: **Nářeční slovník**

DOSUD VYŠLO:

Radomír Vlček: **Josef Macůrek**

Martin Steiner: **Jan Amos Komenský**

Martin Bilej: **Jaroslav Šterzl a Ctirad John**

Edice Věda kolem nás | Osobnosti
František Dvorník | Vladimír Vavřínek

Vydalo Středisko společných činností AV ČR, v. v. i.
Grafická úprava dle osnovy Jakuba Krče a sazba Serifa.
Odpovědná redaktorka Petra Královcová.
Vydání 1., 2016. Ediční číslo 11999.
Tisk **SERIFA**[®], s. r. o., Jinonická 80, 158 00 Praha 5.

ISSN 2464-6245
Evidováno MK ČR pod e. č. E 22344

Další svazky získáte na:
www.vedakolemnas.cz | www.academiaknihy.cz | www.eknihy.academia.cz